

Ik die verborgen ben

*Dit boek zij opgedragen aan het gedenken
van de neshama van mijn schoonvader,
een mens vol liefde voor de schepping en
gedreven door de ware priesterlijke onrust,
de priester Jechiël, de zoon van de priester
Jekuthiël Zalman Gutwirth*

FRIEDRICH WEINREB

Ik die verborgen ben

Oude overleveringen vertellen van
het geheim van het Esther-verhaal

SKANDALON
NON NOBIS SED POSTERIS

Eerste druk 1967, Uitgeverij Servire, Den Haag
Tweede druk 1997, Uitgeverij De Ster, Tilburg

Deze derde druk kwam tot stand in samenwerking met de
Professor F. Weinreb Stichting — Schiedam.

isbn 978-90-76564-82-1

Uitgeverij Skandalon
postbus 138
5260 AC Vught
e-mail: info@skandalon.nl
www.skandalon.nl

redactie: A. Lahuis
omslagontwerp en vormgeving: Circe

© 2010 Friedrich Weinreb Stiftung Zürich, Zwitserland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission in writing from the proprietor(s).

INHOUD

Voorwoord	11
Noot van de redactie	14
DEEL I: DE ZIN VAN DE BALLINGSCHAP	17
Ondergang van de tempel	18
Geboorte van ballingschap	19
Het voorgeboortelijke leren	20
Aankondiging van de ballingschap	21
De baring en het vergeten	22
Het verloren paradijs	24
Het scheppingspatroon	25
Waartoe het vergeten?	27
Het handelen 'om niet'	29
Geschiedenis op verschillend vlak	31
Het woord als verbinding tussen de vlakken	32
Geboorte en ballingschap op het kritieke moment	32
De geboorte van de laatste neshamah	33
De menselijke ontwikkeling	33
Het Cham-complex	35
Het andere aspect van de geschiedenis	36
De Bijbel als geschiedenisboek	37
De Shem-Jafeth-houding	39
Het ontwaken uit de roes	40
Zonde en ballingschap	42

Het doen en het goed en kwaad	44
Ballingschap op het hoogtepunt van ontwikkeling	45
Het bijzondere ballingschapsverhaal	46
De vier ballingschappen	47
Waarom het Esther-verhaal deel van de Bijbel is	48
Esther is het ballingschapsverhaal	49
DEEL II: DE WERELD VAN DE NAMEN	51
De begrippen Shem en Eber	52
De naam Esther	53
God verbergt zich	54
De oorzaak van het toeval	56
Toeval en mysterie	60
De onverklaarbare halachah	64
Halachah en neshamah	66
Het wonder van de 'ivri	68
Het verhaal van de zesendertig tsadikim	69
Verstoppertje spelen	71
Het zoeken naar de nistar	72
Het begrip pur	73
De plaats van de handeling	74
Het verhaal op de rol	76
De koning	80
De dwaas	83
De grenzen van het rijk	84
De honderdzevenentwintig landen van de koning	87
Nadere plaatsbepaling: Shushan	88
Het geheim van de roos	90
De roos bij de schepping	91
Shoshanah en Esther	95
De roos en het veranderen	96
Wat de schepping doet bewegen	98
Achashverosh en Esther in Shushan	100

De hoofdstad met het mysterie	101
De wijn bij de maaltijd	102
De mirte	105
Esther is groen	107
Esther als ochtendglorien	108
De mooiste en machtigste vrouw	110
Washti en de vrouw van de 'ivri	113
Het mysterie van de daad	115
De kracht van de ontwikkeling	116
Het medelijden met Amalek	117
Haman en Mordechai op weg naar de ballingschap	120
Abel kon Kajin verslaan	121
Heb je soms van die boom gegeten?	122
De mirre in de zalfolie	124
Het hert en de hinde	127
De verlosser aan de poort	129
Mordechai, de alleenstaande	130
De herkenning brengt het eschatologische	132
DEEL III: HET VERHAAL VAN DE ROL	133
A. De weg van de evolutie	134
De voorraadvormers	134
Het derde is de ontmoeting	137
Het halve rijk	140
Ontwikkeling en overvloed	140
Tolerantie en welvaart	141
Wie heeft er gelijk?	143
De natuurwet hapert	145
Tsora'ath	146
De maaltijd eindigt in verwarring	147
Washti moet vallen	149
De Washti in ieder mens	151
De koning denkt aan de koningin	152

De vier en de grote veelheid	153
De verborgen schoonheid	155
Verhoudingen om Mordechai en Esther	156
Het zwijgen	158
De pratende koning en de zwijgende vrouw	158
De twee worden vervangen door de een	160
De genezing is er reeds vóór de ziekte	162
Drie en vier en vijf	163
Mordechai irriteert Haman	163
Het beredeneerde is toeval	164
De twaalf en de dertien	167
De ring van de koning	168
De wijsheid van de wereld	170
De onduidelijke boodschap van het einde	173
In de uiterste ballingschap is er geen koper	176
B. De kromming	179
De dertiende Nissan	179
De vier dagen	180
Zak en as	181
De niddah	183
Het geheim van Daniël	185
Van Esther het onmogelijke gevraagd	187
Er is geen ontkomen	190
Het vasten en de Pasen	191
Het handelen tegen de natuur	194
Esther nodigt voor de maaltijd	197
Alleen Haman genodigd	198
Het geheim van de eerste maaltijd	200
De boom van Haman	201
De kinderen van het leerhuis	203
Het waken in de nacht	207
C. De ommekeer	212
Haman is sprakeloos	212

Het beetje meel wint het	214
Ook Mordechai kan het niet geloven	215
Haman verkondigt de nieuwe wereld	217
De tweede maaltijd van Esther	218
De doornen	219
In de nieuwe wereld is alles omgekeerd	220
Dromend of wakend?	221
De geschenken	223
De uiterlijke strijd is in wezen al beslist	225
De triomf van het verborgene	226
Bronnen, noten en verwijzingen	229
Register van woorden	251
Register van namen	257
Register van Hebreeuwse woorden en uitdrukkingen	261
Register van getallen	264
Register van Bijbelplaatsen	266
Vergelijkingstabel van paginering van 'De Bijbel als Schepping'	267
Biografische gegevens	272

*Ter nagedachtenis van
Nathan en Uriël Birnbaum*

VOORWOORD

Esther betekent in het Hebreeuws 'ik zal mij verbergen.' Het is volgens de overlevering het zich verbergen van God in de zichtbaarheid van de wereld. En dit zich verbergen van God heet een gevolg te zijn van een bepaald gerichte belangstelling van de mens.

Een verborgen God noemt men al spoedig een slapende God, een zich althans met de wereld niet direct bemoeiende God. En zo meent men ten slotte dat God helemaal niet bestaat. Men kan de wereld immers, zonder met God rekening te houden, zelf leiden, men kan alles heel goed zelf in handen nemen. Resultaten op het gebied van wetenschap en techniek schijnen deze houding en deze belangstelling te rechtvaardigen.

En toch heeft deze levenshouding een ongekend pessimisme, een grote lusteloosheid, een lugubere ondergangsstemming voortgebracht. Met verschijnselen als egoïsme, hardheid, immoraliteit.

Daar waar de Bijbel niet alleen als een product van de oude geschiedenis geldt, doch waar in die Bijbel nog de grondstructuur wordt geweten van het menselijk wezen en van dat van de mensheid, kent men het hierboven geschetste aspect. Men weet dan ook welk onderdeel het vormt van een veel groter geheel. Het is een grondstructuur die de Bijbel als een wonder blijkt te bevatten. De wonderen van de natuur, die het uiterlijke in deze wereld bepalen, blijken wonderen van het woord naast zich te hebben, die in het wezen van de mens en van de mensheid tot uitdrukking komen. In mijn inleidende boek *De Bijbel als Schepping* heb ik hierover iets trachten uiteen te zetten. Vooral ook omtrent het serieuze en verantwoorde karakter waarmee dit in het woord terugvinden van algemeen

menselijke waarden, voor deze tijd van onschatbare betekenis, kan plaatsvinden.

Als onderwerp voor een eerste publicatie, na genoemde inleiding, van het massale materiaal op dit gebied, koos ik het Esther-verhaal. Het had even goed een ander onderdeel van het grote Bijbel-geheel kunnen zijn. Alle hebben zij, door de bijzondere aard van het woord en van de structuur van de Bijbel, dezelfde actuele én algemeen geldende betekenis. Laten wij zeggen dat de keuze voor dit eerste onderwerp door het toeval werd geleid. Men zal zien dat het Esther-verhaal een typisch licht op het verschijnsel 'toeval' werpt.

Men kan deze publicatie zonder meer lezen, ook al kent men het inleidende werk tot deze benaderingswijze niet. Wellicht echter zal men na lezing van dit boek toch ook wel gaarne kennis willen nemen van de inleidende beschouwingen. Want, fascinerend is een en ander in ieder geval.

Het is raadzaam het Esther-verhaal, zoals het in de Bijbel voorkomt, eerst eens te lezen en het daarna, tijdens de lezing van dit boek, naast zich te hebben. Het is ook goed een Bijbel bij de hand te hebben, al is men verder, wat veel voorkomt, in die Bijbel niet goed thuis.

Men make zich vooral geen zorgen indien men het Hebreeuws niet beheerst. Er is op gelet dat iedereen dit boek gemakkelijk zal kunnen lezen. Voor de kenner van het Hebreeuws zijn, waar wenselijk, de Hebreeuwse woorden getranscribeerd weergegeven. Daarbij trachtte ik een bepaalde lijn te volgen; dat houdt in dat bijv. de u als oe, de sh als de Duitse sch, de g als Duitse g, de ch als Nederlandse g moeten worden uitgesproken.

Voor de meer geïnteresseerden is achter in het boek een bronvermelding opgenomen. Zoals reeds in het Voorwoord tot *De Bijbel als Schepping* vermeld, baseert zich deze hele benaderingswijze op bestaande oude, soms oeroude bronnen. Men behoort ze echter te leren herwaarden; het zijn niet alleen aardige of leerzame verhaaltjes en nuttige of interessante mededelingen over levensgewoonten. Men zal ook het waarom van de keuze van die inkleding op zijn weg ontmoeten.

Om het ongestoord lezen niet met noten in de tekst te onderbreken, heb ik achter in het boek, met verwijzing naar de pagina en naar het

betreffende onderwerp, bronvermelding, verwijzingen en aantekeningen opgenomen*. Zij zijn vooral van belang voor diegenen die dieper op het onderwerp wensen in te gaan. Men kan dan in zulk een geval dit deel tijdens het lezen raadplegen. De voornaamste bronnen voor dit boek worden gevonden in de Midrash Esther Rabbah, in het Tractaat Megillah van de Talmud Bavli, in de Targum en in de Targum Sheni op Esther. Een wat uitgebreider bibliografie voor het gehele terrein van de overlevering vindt men in *De Bijbel als Schepping*. In het algemeen heb ik, evenals in mijn inleidende boek, geen jongere dan laat-middeleeuwse bronnen gebruikt.

Voor de lezers van *De Bijbel als Schepping* heb ik in deze rubriek ook verwijzingen daarheen opgenomen. Een verantwoording van deze publicatie als geheel kan men in het Voorwoord tot dat boek vinden.

Antwerpen, januari 1967

F. Weinreb

* In afwijking van het hier gestelde is in deze uitgave gebruik gemaakt van cijfers tussen haken [...], die verwijzen naar het hoofdstuk 'Bronnen, noten en verwijzingen' op blz. 229 (red.).

NOOT VAN DE REDACTIE

Kennis van de Hebreeuwse taal wordt niet voorondersteld. Hebreeuwse woorden worden in Latijnse letters weergegeven (transcriptie genoemd), in het algemeen volgens de Sefardische uitspraak. De auteur houdt zich daarbij echter nadrukkelijk niet steeds aan de wetenschappelijke wijze van moderne taalgeleerden; verder kunnen er goede redenen zijn om bij de schrijfwijze van Hebreeuwse woorden niet steeds consequent te werk te gaan. De Hebreeuwse lettertekens, die eigenlijk medeklinkers zijn, hebben niet alleen een naam maar ook een getalswaarde. Volgens dit oude weten hebben woorden met dezelfde getalswaarde een wezenlijke verwantschap. De getalsequivalenten van de lettertekens kunnen als volgt worden weergegeven:

1	=	`alef	30	=	lamed
2	=	beth	40	=	mem
3	=	gimel	50	=	nun
4	=	daleth	60	=	samech
5	=	hee	70	=	`ajin
6	=	waw	80	=	peh of feh
7	=	zajin	90	=	tsade
8	=	cheth	100	=	kof
9	=	teth	200	=	resh
10	=	jod	300	=	shin of sin
20	=	kaf	400	=	taf

De tweede letter van het alfabet, de letter *beth* kan worden uitgesproken als onze letters b en v; waar in de transcriptie dus een b of een v voorkomt, stelt dit in beide gevallen ook het getal 2 voor.

Er wordt in de transcriptie onderscheid gemaakt tussen de klankloze medeklinkers *ʾalef* en *ʾajin*, in getalswaarden respectievelijk 1 en 70; het onderscheid komt in de transcriptie tot uitdrukking door *ʾalef* weer te geven met een *ʾ* en *ʾajin* met een *ʿ*.

Daar sommige medeklinkers, afhankelijk van hun plaats in het woord, een verschillende uitspraak kunnen hebben, vermeldt de schrijver in de noten na een Hebreeuws woord ook de getalswaarde van de medeklinkers. Dus bijvoorbeeld voor Esther 1-60-400-200, in transcriptie *ʾesther*. Zo kan de in het Hebreeuws geïnteresseerde het woord in de Hebreeuwse lettertekens voor ogen halen.

Soms hebben woorden in het Nederlands al een bepaalde vorm in uitspraak en schrijfwijze aangenomen die van de juiste, Sefardisch-Hebreeuwse afwijkt.

De schrijfwijze van Bijbelse eigennamen is als regel ontleend aan de Bijbelvertaling van het NBG (1953). Hebreeuwse woorden en uitdrukkingen zijn in het algemeen cursief gedrukt. Het Hebreeuws kent geen hoofdletters.

Cijfers tussen haken ^[..] verwijzen naar het hoofdstuk ‘Bronnen, noten en verwijzingen’ op blz. 229.

Er wordt in dit boek vaak verwezen naar het boek *De Bijbel als Schepping* (Skandalon, Vught, 2009) van dezelfde auteur; de bestudering van dit boek wordt sterk aanbevolen. Voor degenen die *De Bijbel als Schepping* in de uitgave van 1963 (Servire, Den Haag) raadplegen is in dit boek op blz. 267 een tabel opgenomen met de vergelijking van de paginering.

A. Lahuis

DEEL I

DE ZIN VAN
DE BALLINGSCHAP

Ondergang van de tempel

Als de tempel, het huis waarin God zichtbaar op aarde woont, in vlammen staat, als de wereld onder het koninkrijk van Israël ineens stort om gevolgd te worden door de wereld onder het koninkrijk van Nebukadnezar, de koning van Babel, dan bestijgen de priesters het dak van dat wonderbaarlijke heiligdom op aarde. Zij hebben de sleutels van dat huis^[1] in hun handen en roepen: 'Heer van de wereld, nu wij niet meer onze taak in dit huis kunnen volbrengen, neem dan de sleutels weer terug in jouw hand.' En zij werpen de sleutels omhoog, naar de hemel. Dan verschijnt er vanuit de hemel een hand en deze hand grijpt de sleutels. Sedertdien zijn de sleutels in de hemel. De priesters verdwijnen in het vuur; zij die de mens in de tempel hadden geleid en onderwezen, zij die door hun ongedurigheid bestemd waren geweest dat huis van God op aarde te onderhouden; de wachters die op de muren uitkeken in de nacht om te zien hoe ver het in de nacht was, zij zijn niet meer op die plaats. Hierover spreekt Jesaja als hij zegt: 'Dit is het gebeuren over het dal van het zien: wat is er met u, dat jullie zo over de daken loopt?'

Een wereld stort ineen. Een nieuwe wereld wordt geboren. Een nieuwe wereld, waarin de oude slechts herinnering is, voorwereldlijke herinnering. Zij leeft in de nieuwe wereld als een onbewust, niet logisch motiveerbaar gevoel, als een zich in een donkere diepte verliezend weten.

De tempel is verwoest. Voor onze zichtbaarheid ontstond een ruïne, waren er puinhopen, later bedolven door jongere aardlagen, bedekt met nieuwe constructies. De tempel is verdwenen. Op aarde behoort hij tot een andere, een vorige wereld. De overgang van de wereld met de zichtbare tempel naar die met de verloren gegane tempel wordt gevormd door een wereldondergang. Een continuïteit wordt verbroken. Een nieuwe, een andere ontstaat. Het breukvlak is het geboorte-gebeuren.

Geboorte van ballingschap

Een oud verhaal, voortgekomen uit een diep weten, vertelt van het voor-geboortelijke stadium^[2] van de mens.

Als op aarde zich het moment van de conceptie afspeelt, roept dit in de hemel een daarmee overeenstemmende gebeurtenis op. Dan wordt daar een *neshamah* (de bij God wonende ziel) aangewezen, die bij de geboorte van het nu in eerste aanleg gevormde kind het nieuwe aardse wezen zal bezielen. De *neshamah* weet dat de gang naar deze aarde een verlaten van het huis van de Vader betekent, dat het een onvoorstelbare verlatenheid, een ontzettende ballingschap^[3] zal meebrengen. Zij smeekt in de hemel, in de nabijheid van God, te mogen blijven.

Doch omdat zij de *neshamah* is, omdat zij dat is wat aan de mens het patroon geeft dat hem het evenbeeld Gods doet zijn, in de gelijk-nis van God doet verschijnen, moet zij de weg gaan die God met de schepping eveneens ging. De weg naar de aarde, van het vorm geven, van het zichzelf opgeven om tot in de uiterste mogelijkheid, eigenlijk tot in de onmogelijkheid, goddelijke vonken aan de vorm te geven. Ook God gaat met de schepping mee in de wereld, woont, schijnt, straalt in de wereld. Men noemt dat de *shechinah*, dit wonen van God in de wereld.

Door dit meegaan van God in de wereld is er ook voor de wereld de terugkeer tot haar oorsprong, tot God. Dat is dan de verlossing, het einde van de ballingschap, het einde van de gevangenschap in de vorm. Het is het patroon van ieder gebeuren, dit meegaan van God opdat de verlossing kome. Zo gaat ook God mee in de ballingschap van Egypte^[4] om met de daar gevangenen te zijn en om hen weer mee terug te nemen. Het grootse gebeuren van de verlossing weegt verreweg meer dan het lijden in de ballingschap. Ja, het is zelfs zo dat de ballingschap er juist is om het onuitdrukbare geluk van de verlossing, van de herkenning, van de terugkeer, tot stand te brengen. Die terugkeer van het ene uiterste naar het andere uiterste, dat maakt alles van de schepping zinvol, dat geeft de grote en diepe zin aan het lijden in de ballingschap. Terwille van de verlossing wordt de wereld geschapen en terwille van de verlossing gaat God met deze wereld mee.

De *neshamah* gaat dezelfde weg, daarmee de mens zegelende met het zegel van God. Het is een weg waarvan men de draagwijdte vermoedt en daarom ook terecht vreest. Het meegaan in ballingschap – in het Hebreeuws is het woord voor vormwording en voor ballingschap uit dezelfde wortel afkomstig – is geen spel, het is niet het vervullen van een rol, waarna men weer tot de werkelijkheid kan overgaan. Het meegaan in ballingschap is een bewust zichzelf opgeven, een weten dat men verloren zal gaan, dat men verbindingen verbroken heeft, dat men het lijden niet zal verdragen, niet zal begrijpen. Het is een ontzettend schrikbeeld van te doorstane verlatenheid, van onbegrip, van teleurstelling. De *shechinah* in ballingschap, de *galuth shechinah*, is de totaliteit van alle lijden in alle tijden en van alle wezens in alle werelden. Het is het ene uiterste dat het andere, de verlossing, tot tegenpool heeft. In deze wereld echter, de wereld waarin alles in de vorm van dualiteit zich voordoet, waarin er óf leven is óf dood, waarin er óf goed is óf wel kwaad, is er ook alleen maar óf ballingschap óf verlossing. En zolang er schepping is, is er ballingschap, totdat de laatste *neshamah* het goddelijke tot in de uiterste consequentie op deze wereld heeft gebracht. Dan is het meegaan tot in het uiterste vervuld. Deze laatste *neshamah* wordt dan ook die van de verlosser, van de *mashiach*, genoemd.

Zodra de laatste *neshamah* in deze wereld is gekomen, houdt het koninkrijk van Edom^[5], het laatste, op en is er het koninkrijk van de zoon van David.

Iedere *neshamah* die op deze weg van de vervulling van het meegaan van God in de schepping naar de aarde zal moeten gaan, drukt daarmee het goddelijke stempel op de mens, geeft hem het evenbeeld Gods en onderkent dan ook het lijden dat op deze wereld haar zal wachten.

Het voorgeboortelijke leren

En dan komt er een engel^[6], een uitvoering van de gedachte van God; en deze engel begeleidt nu de *neshamah* op haar weg naar de vorm, naar de geboorte op deze wereld. Deze weg is een voorwereldlijke weg. Op deze weg wordt in het woord het geheel van de schep-

ping, van het ene einde van de wereld tot het andere einde, in tijd zowel als in ruimte, getoond. De *neshamah* overziet dan in één geheel de zin van de schepping en verkeert daarmee in uiterste verrukking. Het stralende van een onvoorstelbare liefde en bereidheid tot het uiterste offer stort zich bij het verstaan van de woorden die de engel toont, over de *neshamah* uit. De engel leert met de *neshamah* de Thora, heet het dan. Die woorden, die op aarde met de schepping het gebeuren van het heelal doen ontstaan, zijn daar nog voorwereldlijk, prenataal. Zij zijn nog niet de ballingschap in het beeld, in de vorm, binnengetreden.

Aankondiging van de ballingschap

Als de *neshamah* alles heeft gezien, van het ene einde van de schepping tot het andere einde, als zij het hoogtepunt van gelukzaligheid ondervindt, een hoogtepunt dat alleen bij een herkennen van de woorden Gods kan bestaan, dan meldt de engel dat het moment van de geboorte nadert.

In de woorden die de engel de *neshamah* had getoond, is dat het deel waarin van de splitsing van het rijk van Salomo wordt verteld, het deel waarin de ondergang van een wereld nadert, waarin het verdwijnen van Gods zichtbaarheid op aarde, van de tempel, wordt voorzegd.

Angst daalt neer op de *neshamah*, ontzetting voor het komende. De intrede in de wereld, in de vorm, kondigt zich aan.

De engel zegt dan dat hij nu de *neshamah* alleen zal laten. De zichtbaarheid van de uitvoering van Gods gedachten zal verdwijnen. De *neshamah* smeekt hem te blijven. Zij kan zich niet voorstellen wat zij, alleen gelaten, zal moeten doen. Misschien voelt zich zo een vertroeteld kind dat door zijn ouders plotseling alleen gelaten wordt in een niet te begrijpen harde, wrede wereld.

Doch de engel zegt dat aan het einde van de weg door de wereld van de ballingschap die met de geboorte op aarde een aanvang neemt, hij weer zal staan om de *neshamah* thuis te brengen, thuis waar alles is en waar onuitsprekelijk geluk en de volkomen harmonie heersen. Dat is het stuk in de woorden van God, woorden waarmee hij zijn schep-

ping iedere dag opnieuw maakt, waarin de profeten, de bringers, de doorgevers van Gods woord, vertellen van de toekomst, van een leven na deze wereld, van een grootse terugkeer en van een grootse verlossing. Het is de intense troost voor de *neshamah*. Zij weet nu van de zin van het gaan in ballingschap. De zin is de verlossing, het brengen van het hoogst bestaanbare geluk. Eigenlijk van een onbestaanbaar geluk in termen van uitdrukking in beelden. Haar angst was als die van Abraham, toen tijdens het verbond tussen de stukken^[7] de duisternis daalde. Ook die angst vervloog in een golf van groots herkennen.

De baring en het vergeten

Nu is het moment van de baring gekomen. De handeling bereikt het hoogtepunt. De *neshamah* had de angst ondervonden, doch had begrepen dat aan het einde van de weg door de aardse tijd de engel er weer zou zijn, het grote geluk weer zou brengen. Doch vóór dat de troost, als profetie in het geheel aanwezig als een tot de harmonie behorend bestanddeel, als het voornaamste fundament, werkelijkheid kan worden, moet de *neshamah*, God navolgende, in de ballingschap van de vorm treden, omsloten, omhuld worden door de vorm, om daar als een goddelijke vonk leven van hemelse orde te brengen. Zo treedt een onophoudelijke stroom de wereld binnen, met iedere *neshamah* die in een lichaam komt.

Dat moment in het grote geheel kondigt zich nu aan.

De engel zegt dat hij nu de beslissende daad gaat verrichten, die aan het intreden in het leven van de wereld van de vorm, van het lichaam, de goddelijke vonk zal geven. De engel zal nu de woorden realiseren die van de verwoesting van de tempel vertellen. De wereld van het koninkrijk van Israël, waarin God zichtbaar op aarde leefde, zal nu een einde nemen om plaats te maken voor de wereld van het koninkrijk van Nebukadnezar, van Babel. De tempel wordt nu verwoest.

Juist als de *neshamah* in het lichaam van het nu geboren wordende kind treedt, komt het aanraken van de bovenlip door de engel.

De mens is het evenbeeld Gods, is in de gelijkenis van God gemaakt.

Als woonplaats voor de *neshamah* heeft het lichaam van de mens een bijzondere hoedanigheid. Het is uitdrukking van de gehele schepping. Zoals God in de schepping woont, zo woont de *neshamah* in het lichaam van de mens, in zijn verschijning op deze aarde. Wat in de schepping is, bevindt zich ook in dit wonderbaarlijke lichaam van de mens. Het heelal is erin aanwezig en al het gebeuren in het heelal. De bovenlip is dat wat met de hemel, met het oorspronkelijke, met het wezenlijke, te maken heeft.

Het aanraken van de bovenlip door de engel brengt daar een teken. De uitvoerder van Gods gedachte, van Gods bedoeling, brengt daar in het midden een kleine verdieping, waardoor de bovenlip in twee delen wordt verdeeld. Deze twee-deling^[8] boven is het teken van de schepping. Zij is de tweehed die zich in alles in deze schepping uitdrukt. Zij is de eerste letter waarmee het woord van God tot schepping wordt. Zij is de tweehed tussen leven en dood, tussen hemel en aarde, tussen goed en kwaad. Zij drukt ook de tweehed uit, ontstaan doordat God in de *shechinah* in de schepping treedt.

Deze aanraking van de bovenlip is dus een goddelijk teken. Het is het teken dat de *neshamah* in dit leven treedt in navolging van Gods meegaan met al het geschapene, in navolging van het offer dat God brengt, door met de *shechinah* de schepping zinvol en daardoor mogelijk te maken.

De aanraking onder de neus is het moment van de schepping. Het is het intreden in een nieuwe wereld. Een oude wereld, de wereld waar de bovenlip nog ongedeeld was, is voorbij. De geboorte is een breukvlak. Een oude wereld gaat onder. De engel gaat de *neshamah* verlaten. Dit gebeuren en de aanraking van de bovenlip zijn in de voorwereldlijke woorden het stuk waarin van de verwoesting van de tempel wordt verteld.

Want de engel zegt ook dat nu, met het teken op de bovenlip, alles wat de *neshamah* van de zin van de schepping heeft begrepen, doordat zij de Thora in die voorwereldlijke staat heeft geleerd, alles wat zij daarbij aan onvergelykbaar geluk heeft ondervonden, als met de verwoeste tempel diep in het aardse bestaan zal wegzinken, bedekt met lagen puin, met latere constructies, dat het bewust volledig in verge-

telheid zal komen. Dat het bewust eigenlijk onbestaanbaar en onaanvaardbaar zal worden geacht. En met het verwoesten van deze tempel, waarin de zin van alles gekend werd, waarin dat onuitsprekelijke geluk beleefd werd, zullen ook de sleutels aan de hemel worden teruggegeven. Zoals de priesters de sleutels teruggeven, de priesters die de zinkenden en die de mens leerden, die de mens de Thora leerden, zo geeft de engel bij de geboorte de sleutels tot de tempel aan de hemel terug.

Het verloren paradijs

De eerste kreet van het kind is de angstschreeuw van de *neshamah* als zij zich ineens alleen gelaten voelt. Voor de *neshamah* is de tempel dan verwoest, zó verwoest en verbrand dat slechts een heel vage onbewuste droomherinnering is gebleven. Men weet dat men iets heel intensiefs heeft gedroomd, doch men weet niet meer wat. Men weet alleen dat het heel belangrijk was, vol geluk en vol leed. En gedurende lange tijd komen hier en daar flarden van die droom terug, alles nog onbestemder makend. De *neshamah* weet dat er iets was, iets heel belangrijks was, iets wat op alles licht zou kunnen doen schijnen, en dat dit nu weg is, verloren. Het is de herinnering aan een verloren paradijs^[9], het voorwereldlijk paradijs.

Want ook in de woorden waarin het paradijsverhaal uitdrukking vindt in de beelden onzer wereld, is het stempel gedrukt van dit allesomvattende beginsel. Ook daar eindigt een wereld van weten en inzicht, ook daar kan de mens, de Adam, zien van het ene uiteinde van de wereld tot het andere, door alle tijden heen en door alle ruimten heen.

Het einde is daar eveneens een moment van grote verschrikking. In een ontzettende catastrofe stort een wereld ineen en de mens vindt zich, alleen gelaten, in een andere wereld, een nieuwe wereld, waarvan hij niets begrijpt, waar hij met het komen van de nacht, zoals de overlevering vertelt, overtuigd is dat de wereld opnieuw en definitief ondergaat. Hij weet niet eens van de cyclus van komen en gaan; hij neemt iedere waarneming nog te serieus. Hij kent de zin niet van het komen en

gaan. Zijn inzicht uit het paradijs heeft hij verloren. Slechts een vaag, doch diep en hardnekkig verlangen wroet in hem, een verlangen tot terugkeer in het paradijs. Dat hij echter gesloten weet, onpasseerbaar, door de beide engelen. De beide engelen met het wentelende zwaard, de tweehed met het komen en gaan, met positief en negatief, met leven en dood. De wanhoop van dit niet passeren kunnen brengt hem tot utopistische waandenkeelden. Hij wil het verloren paradijs reconstrueren, kopiëren; doch hij weet dat het spel moet blijven. Hij kan de twee engelen met het wentelende, het voorbijgaande, niet passeren.

Het scheppingspatroon

Steeds vindt men dat merkwaardige zegel, waarmee ieder verschijnen gezegeld wordt, dat voortdurend terugkerende patroon. Het zegel dat in zijn patroon vermeldt: om het grootst mogelijke geluk te kunnen schenken, zo maar, zonder dat iets of iemand ooit in staat had kunnen zijn om zich dit geluk waard te maken, om de eenvoudige reden dat er nog niets of niemand existeert, maakt God een schepping. De schepping kan alleen tot stand komen doordat God de volledige harmonie, waarin alles met God en in God vrede en geluk kent, doorbreekt. Zo komt de creatie van een wereld die ver van haar oorsprong, van God, eigenlijk in tegenstelling tot haar oorsprong, wordt geplaatst. Deze wereld krijgt van haar oorsprong de kracht mee zich in stand te houden, zich te ontwikkelen in een groei welke inhoudt een zich steeds verder verwijderen van haar oorsprong. In deze wereld komt op het kritieke punt van haar ontwikkeling, vanuit de hemel, vanuit Gods nabijheid, een wezen dat in de terugkeer tot de oorsprong een belangrijke rol gaat spelen. Een rol, bestaande uit een intiem, tot in de diepste diepten reikend gesprek met God, met de schepper van de werelden.

De gedachte, de bedoeling bij God, dit wezen, de Adam, te scheppen^[10], brengt in de hemel, bij God, verontrusting, verdeeldheid. Het beginsel van de tweehed, van scheppen, gaat zich in de hemel uitdrukken.

De Adam, zegt de ene zijde, zal niet in staat zijn zich in deze in razende vaart van de oorsprong voortsnellende wereld, als tot de oor-

sprong behorend wezen te handhaven. Hij zal zich juist als heer van de ontwikkeling gaan voelen, hij zal zichzelf als oorsprong, als motor, als bepalende kracht gaan zien en hij zal de snelheid van de ontwikkeling, de van de goddelijke oorsprong wegvliedende groei, met zijn bijzondere hoedanigheden tot in het oneindige versnellen. Hij zal verloren gaan in de verleiding van zich een god te weten, een god van een zoetheid en geluk belovende ontwikkeling. De mens zal alleen teleurstelling en leed in de hemel veroorzaken. Als een ongehoorzame zoon, als een zoon die het huis van de ouders al te gaarne vergeet, op hen neerziet, die meent zelf een eigen gekozen weg te moeten gaan, niet luisterend naar het verhaal van de zin van het ouderhuis, waartoe men weer wordt ingezameld. De verleiding zich een god te weten is te groot, zij laat ouders bespotten, zij liquideert zelfs ouders als zij de macht van die godheid in de weg staan.

Doch een andere zijde in de hemel zegt: laat mij met deze mens meegaan. Ik zal met hem, als hij in de ontwikkeling verstrikt raakt en zich daarin dreigt te verliezen, mee-lijden en ik zal hem daarmee terugbrengen.

Zo gaat dan de *shechinah*, die andere zijde, mee met de mens en zodoende mee met de wereld, met de gehele schepping. Het is het grote offer dat reeds in kiem aanwezig is als het voornemen bij God komt om het grootst mogelijke geluk te schenken en daartoe iets te scheppen dat die grote vreugde zal kunnen ondergaan. In die tweeheid die bij het beginsel van de schepping behoort en die daardoor ook in de hemel ontstaat, is het de moeder-zijde die dit meegaan op zich neemt. In ieder moeder-begrip, waar het ook verschijnt, drukt zich dit beginsel dan ook uit.

Volgens dit beginsel wordt de mens in het evenbeeld van God gecreëerd. Het houdt in dat met de *neshamah* in de mens het goddelijke meekomt. De schepping ondergaat hiermee een omkering. De *neshamah* gaat de weg met het lichaam, zoals de *shechinah* de weg met de wereld gaat. De ontmoetingen van de mens, zijn houding, zijn reacties, zijn nu alle tevens gebeurtenissen van de *neshamah*. Met iedere ontmoeting kan hij nu het wegvliedende, het de oorsprong door de ingeschapen groeikracht verliezende, aan zich binden, het daarmee van

het verdere uitdijen bevrijden en het zo de weg van de verlossing van steeds verder wegvlieden, van steeds verdere groei, de weg terug dus, mede doen gaan.

De harmonie boven is door de schepping op drift geraakt. Het is het offer dat voor de schepping wordt gebracht. De harmonie in de lichamelijke ontwikkeling van de mens, in de groei van de mens, wordt nu, als spiegelbeeld, in omgekeerde zin, met de aanwezigheid van de *neshamah* eveneens verstoord. Het is de werking van het patroon van het zegel. Er komt in de mens hetzelfde conflict, dezelfde tegenstelling. De ene zijde drijft aan tot verdere zelfstandig-making van de oorsprong, tot verloochening van de oorsprong, tot proclamatie van de mens als hoogste instantie. De andere zijde verlangt terug, weet niet waarom, heeft iets in zich als een vergeten droom, en heeft geen vrede met al die vooruitgang; weet heel diep, begraven onder puinhopen, van een andere zin. Weet vaag iets van een verloren paradijs, van een verbrande tempel.

Het zegel zegt nu verder: doordat God in de *shechinah* met de schepping meegaat, en alleen daardoor, staat aan het einde van de weg de terugkeer, de verlossing. En die verlossing, die terugkeer vanuit de verst mogelijke verwijdering, vanuit de verst mogelijke ontwikkeling, is dat grote geluk waartoe alles is gemaakt. Waartoe de harmonie boven werd opgegeven en waartoe in de mens, in spiegelbeeld, datzelfde begrip van tweeheid werd gelegd.

Daartoe komt de *neshamah* in het lichaam, daartoe moet zij de sfeer waar alles duidelijk en zinvol is, waar alles geluk is en verrukking, verlaten. Daartoe moet de mens het paradijs verliezen en daartoe moet hij de tempel met Gods zichtbare aanwezigheid verliezen. Dat alles houdt hetzelfde in, omdat dit alles immers met hetzelfde zegel is gezegeld, omdat alles hetzelfde patroon kreeg ingeweven.

Waar toe het vergeten?

En waartoe dan het vergeten? Waarom die aanraking van de bovenlip?

Omdat de mens in het evenbeeld van God is gemaakt.

Het offer van God om met een terugkeer het grootste geluk te creëren, een geluk voor een ontelbare, onmeetbare oneindigheid, is een daad 'om niet.' Het is niet een beloning voor een grootse bejegening door een schepping, om de eenvoudige reden dat er niets van een schepping bestaat voordat God deze gedachte laat worden tot daad, tot wereld. God geeft de harmonie op om dat geluk mogelijk te maken. Het is een offer dat het totale lijden van alle creatuur inhoudt en daarmee meelijdt. En dit alleen opdat de mogelijkheid ontstaat het grootste geluk, het geluk van de inzameling, van de thuiskomst, van de terugkeer vanuit de verste verwijdering, vanuit een punt vanwaar terugkeer volstrekt onmogelijk wordt geacht, te doen opbloeien. Dat geluk heet het offer meer dan waard te zijn, het oneindig vele malen te zullen overtreffen. Zoals een moeder na de geboorte van het kind alle barensweeën is vergeten, zo zal de wereld zich voelen, ontwakend, blij, al het vorige als zinvol begrijpend en het leed daarmee als zodanig niet meer herkenkend.

En de mens in Gods evenbeeld, met de *neshamah* in zich, zal in iedere individualiteit in de duizenden jaren van de mensheid, hetzelfde kunnen en vooral ook willen doen. 'Om niet' handelen met de hemel en met de aarde. 'Om niet' handelen om blijdschap en geluk te schenken.

Dit is het verhaal, het patroon van het zegel. Het zegel met het geheim van de schepping, met de zin van de schepping.

Daarom komt over de *neshamah* bij het intreden in het lichaam het vergeten. Zou zij weten van de zin, zou zij het bewijs van de zin van iedere gebeurtenis kennen, haar reacties, haar daden waren dan 'daar om.' Alles zou als in een mechanisch apparaat, als in een automaat, als in een computer, volgens programma verlopen. Men zou goed doen omdat het loonde, en kwaad mijden omdat het niet loonde. Het leven zou een saaie affaire worden. De wereld zou vol zijn van brave, precies volgens program handelende wezens. En dat is juist iets wat de mens, hoe dan ook, inderdaad blijktbaar niet verdraagt. Een te goed geregeld systeem dat de indruk wil wekken voort te vloeien uit een weten omtrent het diepe waarom, of dat een waarom helemaal uit de weg wil

gaan en alleen het systeem tot nut en/of tot genot presenteert, wordt door de mens zelf met grote boosheid vernietigd. In ziekte, revolutie of oorlog. Het raakt hem te principiële. En daarom verdraagt hij het niet.

Daarom krijgt de *neshamah* dat grote te dragen: te handelen als Gods evenbeeld, te handelen 'om niet.'

Voor de *neshamah* is de Kanaäniet^[11], een woord dat koopman betekent, is de geldwisselaar, onverdraaglijk. Want deze kent het 'voor wat hoort wat', deze kent loon en straf; braafheid om wille van het loon en om een straf te ontgaan. De *neshamah* brengt uit het hemelse huis, uit een andere wereld, iets mee dat bezielde is met de bedoeling 'om niet' te doen. Om althans niet een op aarde opgesteld programma af te werken. Zij neemt dit alles zo serieus dat zij liever een einde maakt aan aardse verschijning dan dat zij aards-logische constructies bereid is op den duur leven te geven. Liever ziekte, liever onrust, op welk gebied dan ook, dan de bestemming verloochenen. Heel veel in het tijdsgebeuren van de mens en van de mensheid toont deze onwil van de *neshamah* om 'te handelen volgens weten.'

Zo komt de *neshamah* in deze wereld. Zij treedt de ballingschap in de vorm binnen. Zo komt de mens uit het paradijs deze wereld binnen. Zijn kleed van licht^[12] wordt een kleed van tijdelijk en ruimtelijk bepaalde vorm. Zo komt de mens en komt de wereld na de vernietiging van de tempel een nieuwe wereld binnen: de wereld van de ballingschap. Het zijn delen van een geheel die met hetzelfde patroon zijn geweven, met hetzelfde zegel gedrukt.

Het handelen 'om niet'

De ballingschap is niet een toestand van 'pech', van verloren oorlogen. De ballingschap is een toestand waarin de mens wordt gebracht, opdat hij 'om niet' kan handelen. Het is de grootse fase, waarin hij in overeenstemming is met de schepper, waarin hij de zin van de schepping een fundament geeft. Is dit het niet wat de mens zo aan deze wereld en aan dit leven doet hechten? In deze ballingschap in de vorm

kan hij 'onverwacht' handelen, kan hij anders handelen dan de natuur, dan een programma zou doen verwachten, kan hij, van natuurwetmatig standpunt, van statistisch standpunt, 'abnormaal' handelen. Met dit onverwacht handelen, met dit abnormaal handelen, is hij een rem op de ontwikkeling van de oorsprong weg, is hij een kracht die tot de terugkeer doet leiden. Hiermee juist drukt zich zijn overeenstemming met het goddelijke uit. Hij kan 'om niet' handelen, hij kan handelen niet op grond van een weten dat hem vertelt dat hij er wijzer van wordt. Hij doet het omdat iets in hem, omdat die verwoeste tempel, dat verloren paradijs, dat leren van de engel, hem drijft. Onbewust, maar toch overtuigend.

En kent hij dan niet de geschiedenis van dit verloren paradijs? Kent hij die niet in talloze versies, waar hij ook ter wereld is gekomen? Kent hij niet het verhaal van de verwoeste tempel? Het verhaal kent hij, doch de realiteit schijnt hem anders te vertellen. En dan komt zijn verzet tegen die realiteit. Vanuit een onnaspeurbare diepte gedreven, onbewust, vaag, maar onoverwinnelijk.

Die ballingschap is dit leven. Met die ballingschap komt de mens ter wereld. Zijn geboorte is geboorte in de ballingschap. Dat is het grootse van de mens. Met de ballingschap is hij in overeenstemming met de ballingschap van de *shechinah*.

En hoe groot is niet zijn handelen 'om niet.' Hij bidt om gezondheid, steeds weer, in iedere generatie, en hij ziet dat het soms schijnt te helpen, doch even vaak niet. Dat even vaak zij gezond worden die niet bidden. Zo bidt de jood sedert vele, vele eeuwen om de herbouw van de tempel, om het herstel van het Godsrijk. Hij vraagt dit volgens gebruik ten minste driemaal iedere dag. En wat ziet hij? Hij ziet vervolging, verdrijving, leugen, laster. En de tempel blijft een diep onder vele aardlagen verborgen utopie. Toch gaat hij voort daarom te bidden. Hij bidt echt 'om niet!' De mens ziet onrecht macht krijgen, ziet de weerloosheid van de waarheid, ziet eigenlijk een onverschilligheid van wat hij als God vermoedt ten aanzien van het dagelijks gebeuren. God laat alles toe: onrecht, vervolging, dwaasheid, wreedheid. God doet alles opdat er gezegd kan worden: 'er is geen God.' Opdat er gezegd kan worden: 'Als God dit alles toelaat, dan heb ik niets meer met hem te

maken, dan doe ik mee met het aardse machtsstreven, dan zal ik wel voor mijzelf zorgen en mijzelf handhaven. Ten koste van wat dan ook.' God zelf toont zich als weerloos, als niet bestaand. En niettemin zegt de mens door alle duizenden jaren heen: 'God, help mij.' Hij zegt het 'om niet.'

O, als de gebeden eens volgens programma hielpen. Wie zou deze uitvinding dan niet willen bezitten, wie zou dan niet alle help-formules uit het hoofd kennen. Loon, loon en nog eens loon. Men bood gebeden en goede daden aan en kreeg die ingewisseld tegen loon; tegen rijkdom, gezondheid, eer, een lang leven. En welk een dodelijk saai spel zou dit dan niet zijn, welk een onmenselijk, welk een God bespottend spel. De *neshamah* zou in opstand komen en zulk een wereld, met volgens wereldse maatstaven volkomen abnormale handelingen, in puin gooien.

In het Hebreeuwse woord 'om niet', *bechinnom*, zit als wortel ook het woord *chen*, dat genade, gunst, betekent. Deze wortel schrijft het Hebreeuws met de tekens 'acht' en 'vijftig.' Het begrip 58^[13] bevat het geheim van de zin van deze wereld. De 58 is een maat waarmee het verschijnen in deze wereld wordt gemeten.

Geschiedenis op verschillend vlak

De verwoesting van de tempel staat aan de drempel waarover wij deze wereld binnenkomen. De verwoesting van de tempel is het einde van een voor-wereld, van een voor-leven. De ballingschap is onze realiteit. De geschiedenis van de mensheid, zoals wij die vanuit onze werkelijkheid zien, is een geschiedenis die met de ballingschap begint. De geschiedenis zoals deze in het woord wel eens tot ons komt, bijvoorbeeld in de woorden van de Bijbel, speelt zich in een ander vlak af. Zij kan niet gemeten worden met de maten van onze wereld en van ons leven. Onze maten hebben slechts gelding voor de wereld van de ballingschap. Onze vorm drukt immers de ballingschap uit. En onze vorm is voor onze continuïteit eigenlijk zonder begin en zonder einde. Onze ballingschap heeft voor ons het karakter van eeuwig te bestaan. Tijd en ruimte vormen grondprincipes van ons denken, van ons bewustzijn.

Het woord als verbinding tussen de vlakken

De verwoesting van de tempel is voor dit leven het geboortemoment, zoals zij dat ook is voor het bestaan van onze als realiteit geldende wereld. De verwoesting van de tempel staat immers aan het begin van de ballingschap. Daarvóór speelde zich het gehele gebeuren af van een wereld die met Adam begint en met het einde van het Bijbelverhaal besluit. Dit ganse gebeuren dringt via het woord tot ons door. Via een voertuig dat wereld met wereld verbindt. Het woord^[14] heeft tot bijzondere eigenschap dat het in verschillende werelden, in verschillende realiteiten, kan bestaan. In iedere realiteit leidt het een ander leven. De beelden die het in de ene realiteit oproept, vormen symbolen voor die welke in een andere realiteit bestaan.

Geboorte en ballingschap op het kritieke moment

In de mens leeft dus het verhaal van een wereld vóór de verwoesting van de tempel. Een verhaal dat in kern ook reeds zich uitdrukt in de scheppingsgeschiedenis tot aan de verdrijving uit het paradijs. Het is het verhaal dat de engel, volgens de oude overlevering, aan de *neshamah* vertelt vóór de geboorte in dit leven, vóór het intreden in de ballingschap, in de vorm. Het leeft in de mens als een vage droom, als een onbewuste, door het puin van de realiteit bedekte herinnering. Maar hij heeft het beleefd, hij heeft de woorden gehoord, hij heeft het geheel mede ondergaan.

Het is dit gebeuren boven dat als spiegelbeeld beneden het lichaam voor de geboorte eveneens alle stadia doet doorlopen van de ontwikkeling van de schepping zoals zij wegvliedt van de oorsprong. Het lichaam passeert het gehele gebeuren van de ontwikkeling van de zichtbaarheid, vanaf het voor onze ogen simpele, primitieve, eencellige wezen, via vissen, via zoogdieren, tot de gecompliceerde, in onze ogen hoog-ontwikkelde menselijke verschijningsvorm. Op dat punt van hoogste ontwikkeling, op het kritieke punt, komt de ingreep, komt de geboorte. De *neshamah* treedt in het lichaam, het nieuwe leven neemt